

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΠΑΝΗΓΥΡΗΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ

* * *

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

**Η ΜΟΝΗ ΚΥΚΚΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ
ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ**

Κέντρο αναφοράς της Μονής Κύκκου είναι η θαυματουργός Εικόνα της Θεοτόκου, η οποία, κατά την παράδοση, είναι έργο του Αποστόλου Λουκά, γεγονός που της προσδίδει ιδιαίτερη αξία. Μεταφέρθηκε στην Κύπρο στα τέλη του 11ου αιώνα από την Κωνσταντινούπολη, οπότε ιδρύθηκε η Μονή με την οικονομική συμβολή του αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118), και είναι καλυμμένη με σκέπη, ώστε να παραμένει αθέατη, ακολουθώντας την ιερή συνήθεια που είχε καθιερωθεί για τις ιστορικές και θαυματουργές εικόνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας¹. Η παρουσία της σε αυτήν και τα πολλά θαύματα που επιτελεί, λόγω της θείας χάριτος που την περιβάλλει, κατέστησαν τη Μονή Κύκκου σημαντικό πανορθόδοξο κέντρο, με αποτέλεσμα να την επισκέπτονται πολλοί προσκυνητές, παρά τη δυσπρόσιτη τοποθεσία της, που καθιστούσε, μέχρι τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, ένα τέτοιο ταξίδι πολυήμερο και επίπονο². Οι επισκέψεις αυτές

1. Για την Αγία Εικόνα και την ιστορία της βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, Λευκωσία 2011, σ. 9-23· Του ιδίου, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1878-1911)*, Λευκωσία 2014, σ. 9-18.

2. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Διαδρομές προσκυνητών και περιηγητών προς τη Μονή Κύκκου τον 18ο και 19ο αιώνα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 8 (2008) 171-192.

πραγματοποιούνταν κυρίως κατά τη γιορτή της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στις 8 Σεπτεμβρίου, οπότε πανηγυρίζει η Μονή³.

Σύμφωνα με τις σχετικές μαρτυρίες, η πανήγυρη της 8ης Σεπτεμβρίου ήταν η πολυπληθέστερη στο νησί και κατά τη διάρκειά της διεξάγονταν πράξεις οικονομικών συναλλαγών από υπαίθριους πωλητές, καθώς και ανταλλακτικό εμπόριο γεωργικών προϊόντων. Για παράδειγμα από το Παλαίκυθρο μετέφεραν προϊόντα των πεδινών περιοχών, όπως σιτάρι και «πουργούρι» (πνιγούρι) και τα αντάλλασσαν με αντίστοιχα της ορεινής Κύπρου, δηλαδή με «σουτζούκο», «κκιοφτέρια», καρύδια, σταφίδες και άλλα⁴. Σύμφωνα με σχετικές περιγραφές του κυπριακού τύπου των πρώτων χρόνων της Αγγλοκρατίας, οι πανηγυριστές προέρχονταν, τόσο από παρακείμενα, όσο και από μακρινά χωριά, όπως της Μεσαορίας και της Καρπασίας. Πολλοί δε από αυτούς διανυκτέρευαν στους γύρω λόφους, αφού οι ξενώνες της Μονής δεν επαρκούσαν για τη φιλοξενία τους. Αναφέρεται ακόμη, ότι κατά την παραμονή της γιορτής οι πανηγυριστές διασκεδάζαν με φαγοπότι από ψητά κρέατα και με χορούς και δημοτικά τραγούδια μέχρι τις βραδινές ώρες. Ακολούθως ξεκουράζονταν

3. Σχετική μαρτυρία για προσέλευση προσκυνητών στις 8 Σεπτεμβρίου, ήδη από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, είναι για παράδειγμα η αναφορά του Ιταλού αββά Τζοβάννι Μαρίτι σε βιβλίο, που εξεδόθη το 1769. Βλ. Claude Delaval Cobham, *Travels in the island of Cyprus translated from the Italian of Giovanni Mariti*, London 21971, σ. 90· Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Β', Λευκωσία 1994, σ. 873 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 9 (2010) 65].

4. Παναγιώτας Κυπριανού, *Λαογραφικά του Παλαικόθρου*, Λευκωσία 1992, σ. 12.

μέχρι τις τρεις το πρωί, που κτυπούσαν οι μεγάλες καμπάνες, για να προσέλθουν στον ναό για τον όρθρο και τη θεία λειτουργία⁵.

Μαζική προσέλευση προσκυνητών παρατηρείτο επίσης και κατά τις μέρες του Πάσχα⁶, όπως και κατά τη γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου, στις 15 Αυγούστου⁷. Από αίτηση του Ηγουμένου Κύκκου (1743-1776) Παρθενίου, το έτος 1746, προς την Οθωμανική διοίκηση του νησιού, ώστε να του παραχωρηθεί άδεια κατασκευής καπνιστού κρέατος για τη διατροφή των προσκυνητών, πληροφορούμαστε ότι επισκέπτονταν την περίοδο αυτή τη Μονή γύρω στα 4,000 άτομα ετησίως⁸. Σταδιακά βέβαια, στα νεότερα χρόνια και με τη βελτίωση του οδικού δικτύου, ο αριθμός των προσκυνητών αυξήθηκε, όπως για παράδειγμα στα τέλη του 19ου αιώνα, οπότε, μόνο κατά την περίοδο της πανήγυρης της 8ης Σεπτεμβρίου, ανερχόταν

5. Για παράδειγμα, περιγραφή της πανήγυρης γίνεται στην εφημερίδα *Φωνή της Κύπρου*, 22/5.10.1907, 20/3.10.1908 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 481-482, 528-530]. Επίσης βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 15/28.9.1912· *Ελευθερία*, 15/28.9.1912· *Κυπριακός Φύλαξ*, 15.9.1912, 7.9.1913· *Εφημερίς του Λαού*, 13/27.9.1913, *Ελευθερία*, 14/27.9.1913, 13/20.9.1914· *Ένωσις*, 19/2.10.1914· *Ελευθερία*, 12/25.9.1915· *Φωνή της Κύπρου*, 12/25.9.1915· *Κυπριακός Φύλαξ*, 15.9.1915· *Κήρυξ*, 18.9.1915· *Σάλπιγξ*, 18/1.10.1915· *Νέον Έθνος*, 19/2.10.1915· *Κυπριακός Φύλαξ*, 13.9.1916· *Ελευθερία*, 16/29.9.1917 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, Λευκωσία 2004, σ. 192-194, 248-249, 291-292, 328-333, 427, 534-535].

6. Ενδεικτικά βλ. *Κυπριακός Φύλαξ*, 7.4.1912, 19.4.1916· *Κήρυξ*, 7.4.1917· *Ελευθερία*, 8/21.4.1917· *Φωνή της Κύπρου*, 5/18.5.1918 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, ό.π., σ. 168, 345, 511-512, 561].

7. Για την προσέλευση πιστών στην πανήγυρη της 15ης Αυγούστου βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 22/4.9.1909· *Πατρίς*, 29/7.9.1909 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 543-545]· *Φωνή της Κύπρου*, 27/9.9.1916· *Ελευθερία*, 24/6.9.1919· *Απόστολος Βαρνάβας*, 31.8.1919 (τ. 2ος, σ. 62) [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1912-1920)*, ό.π., σ. 418, 624-625, 690-691]· *Πάφος*, 6.9.1923 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1921-1930)*, Λευκωσία 2006, σ. 243].

8. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, τ. Β', Λευκωσία 1993, σ. 677.

στις δώδεκα έως δεκατρείς χιλιάδες, αριθμός εξαιρετικά μεγάλος, αν αναλογιστούμε ότι ο ελληνικός πληθυσμός του νησιού ήταν τότε εκατόν ογδόντα χιλιάδες περίπου⁹.

Αργότερα, όμως, εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλοί πιστοί μετέβαιναν στη Μονή και κατά τη διάρκεια άλλων θεομητορικών γιορτών¹⁰, ο αριθμός αυτός μειώθηκε και στα χρόνια του Μεσοπολέμου περιορίστηκε στις πέντε έως επτά χιλιάδες¹¹. Μέχρι τότε οι προσκυνητές χρησιμοποιούσαν για τη μετάβασή τους ζώα, όπως οι κάτοικοι του χωριού της Μεσαορίας Λύση, οι οποίοι πραγματοποιούσαν ταξίδι συνολικής διάρκειας οκτώ ημερών, για να παραστούν στην πανήγυρη. Στα μεταγενέστερα χρόνια βέβαια γινόταν χρήση αυτοκινήτου, αφού είχαν στο μεταξύ κατασκευαστεί δρόμοι, που διευκόλυναν κατά πολύ το ταξίδι¹².

Στο μεταξύ, από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της η Μονή Κύκκου απέκτησε ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο Μετοχίων σε διάφορες περιοχές του νησιού, τα οποία στήριζαν οικονομικά με τα εισοδήματά τους τις δραστηριότητές της. Το δίκτυο αυτό επεκτάθηκε και εκτός Κύπρου και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας αριθμούσε τουλάχιστον 18 τέτοια Μετόχια, που συνήθως επανδρώνονταν από μέλη της Αδελφότητάς της και συνέδεαν την Κύπρο με τον ευρύτερο Ελληνισμό και διάφορες Ορθόδοξες χώρες. Ειδικότερα η λειτουργία Μετοχίων στις πόλεις Σμύρνη, Προύσα, Αττάλεια και Έφεσο¹³ επαύξησε τη φήμη της Αγίας Εικόνας στη Μικρά Ασία, γι' αυτό και πολλοί κάτοικοι της περιοχής συνδύαζαν το ταξίδι τους στους

9. Βλ. Σάλπιγξ, 13.9.1898 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 282]. Σύμφωνα με τις επίσημες απογραφές του 1891 και του 1901 ο συνολικός πληθυσμός της Κύπρου ήταν 209.286 και 237.022, αντιστοίχως. Βλ. Αντρου Παυλίδη, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τ. Δ', Λευκωσία 1993, σ. 249.

10. Όπως για παράδειγμα οι κάτοικοι του χωριού της Πάφου Πραιτώρι, οι οποίοι συνήθιζαν να μεταβαίνουν στη γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου. Βλ. Ανδρέα Σταυριανού, *Το Πραιτώρι της Πάφου της Κύπρου*, Κύπρος 1993, σ. 85-86.

11. Ενδεικτικά βλ. *Ελευθερία*, 11/24.9.1921, 10/23.9.1922· *Δημιουργία*, 28.9.1927· *Φωνή της Κύπρου*, 14.9.1929 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1921-1930)*, ό.π., σ. 161, 199, 422, 484-485].

12. Σάββα Ξυστούρη, *Η κωμόπολη της Λύσης*, Λευκωσία 1980, σ. 131.

13. Για την ιστορία των Μετοχίων αυτών βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Τα Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου στο εξωτερικό*, Λευκωσία 2016, σ. 32-46.

Αγίους Τόπους με επίσκεψη στη Μονή. Σε αυτό συνέτεινε επίσης η παρουσία θαυματουργικών αντιγράφων της, όπως εικόνας, που φυλασσόταν στον ναό του Αγίου Νικολάου της Αττάλειας και η οποία, κατά την παράδοση, είχε μεταφερθεί στην περιοχή από την Κύπρο, παρασυρόμενη από τα κύματα¹⁴.

Πολλοί από τους προσκυνητές αυτούς ήταν Τουρκόφωνοι και κατάγονταν από την Αλλάγια και την Αττάλεια¹⁵. Γι' αυτό και η Μονή μερίμνησε και εξέδωσε, τα έτη 1753, 1782 και 1816, την ιστορία της στα καραμανλίδικα, δηλαδή στην τουρκική γλώσσα, αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες¹⁶. Με βάση δε ενσωματωμένα χαρακτηριστικά της Αγίας Εικόνας στις ανωτέρω εκδόσεις, Μικρασιάτες πιστοί μερίμνησαν και αγιογραφήθηκαν αντίγραφα της για τα οικογενειακά τους προσκυνητάρια, γεγονός που καταδεικνύει την αίγλη που είχε ανάμεσά τους. Ένα τέτοιο εικόνισμα, που χρονολογείται στον 18ο - 19ο αιώνα, με την προσθήκη του Αποστόλου Λουκά όρθιου στα δεξιά της Θεοτόκου να κρατά πινέλο, φυλάσσεται σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα¹⁷. Ορισμένα δε άλλα διασώθηκαν από Μικρασιάτες

14. Για την εικόνα της Παναγίας του Κύκκου στην Αττάλεια, η οποία σήμερα φυλάσσεται στον ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου, στη συνοικία Ταύρος των Αθηνών, βλ. Παναγιώτη Χατζηπέτρου, *Ιστορία της Αττάλειας της Μικράς Ασίας από της κτίσεως αυτής μέχρι το 1922*, Αθήνα 1969, σ. 34-35· Γεώργιου Παντελή Πεχλιβανίδη (Ατταλειάτη), *Αττάλεια και Ατταλειώτες*, τ. Α', Αθήνα 1989, σ. 229, 326-335, τ. Β', Αθήνα 1989, σ. 20· Αρχιμ. Νεκταρίου Πέττα, *Προσκυνητάρια Εικόνας Παναγίας Κύκκου Αττάλειας*, Ταύρος 2012, σ. 21-23, 50-53.

15. Α. Σωτηρίου [= Ιερόθεου Κυκκώτη], «Η Μονή Κύκκου ως ιερόν προσκύνημα», *Απόστολος Βαρνάβας*, 13.11.1930 (τόμος 2ος, σ. 736) [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1921-1930)*, ό.π., σ. 623-624].

16. S. Salaville - E. Dalleggio, *Karamanlidika. Bibliographie analytique d' ouvrages en langue imprimés en caractères grecs*, v. Α', 1584-1850, Athènes 1958, σ. 19-21, 59-62, 173-174· Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η διήγησις της θαυματουργής εικόνας της Θεοτόκου Ελεούσας του Κύκκου*, Λευκωσία 2002, σ. 58. Οι εκδόσεις αυτές οφείλονταν στον Κυκκώτη Πρωτοσύγκελλο και μετέπειτα Μητροπολίτη Αγκύρας (1773-1779) Σεραφείμ Πισσίδειο, για τη ζωή του οποίου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1634-1878)*, ό.π., σ. 131-143.

17. Άννας Μπαλιάν, *Θησαυροί από τις ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης. Συλλογές Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα 1992, σ. 61.

πρόσφυγες στην Κύπρο, όπως ένα τρίπτυχο με τη Θεοτόκο και αγίους από τη Σελεύκεια και ένα αντίγραφο της Παναγίας του Κύκκου από τη Μερσίνα, που χρονολογούνται στον 16ο και στον 18ο -19ο αιώνα, αντιστοίχως¹⁸. Ακόμη, πολλοί επικαλούνταν την Αγία Εικόνα στις δοκιμασίες της ζωής τους, όπως μέλη της οικογένειας Τσακμόσογλου, που στα τέλη του 19ου αιώνα προσέφεραν στη Μονή τουρκικά χαλιά από τη Σελεύκεια, μετά την αποθεραπεία τους από επιδημία ευλογιάς¹⁹.

Την ίδια περίοδο, είτε μέσω των προσκυνητών, είτε μέσω των ιερατικών προϊσταμένων των Μετοχιών της Μονής Κύκκου στη Μικρά Ασία, μεταφέρθηκαν στη Μονή πολλά εκκλησιαστικά και άλλα αντικείμενα²⁰. Για παράδειγμα, το 1783 δύο γυναίκες από την Αξό της Καππαδοκίας αφιέρωσαν αργυρεπίχρυση πόρπη, όπως το ίδιο έπραξε και το 1816 άλλη γυναίκα από την Καισάρεια²¹. Αμφότερες διασώθηκαν μέχρι τις μέρες μας στο

18. Ιωάννη Ηλιάδη, «Η Μεταβυζαντινή Ζωγραφική στη Μικρά Ασία», στον τόμο: Συνδέσμου Μικρασιατών Κύπρου (έκδ.), *90 χρόνια μνήμη Μικρασίας. Κειμήλια, έγγραφα και έργα τέχνης των προσφύγων από τη Μικρά Ασία στην Κύπρο*, Λευκωσία 2012, σ. 109, 112.

19. Ευφροσύνης Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου, «Σχέσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας σε τομείς της λαϊκής τέχνης», *Μικρασιατικά Χρονικά* 21 (1998) 129· Ν.Π. Μαρουδιά, «Οικογένεια Ιορδάνη και Μαρίας Τσακμόσογλου με οχτώ παιδιά από τη Σελεύκεια», στον τόμο: Συνδέσμου Μικρασιατών Κύπρου (έκδ.), *Ημερολόγιο 2017*, Λεμεσός 2016, σ. 122, 124· Ανθούλας Μαρουδιά, «Σελεύκεια και Αλέξανδρος Τσακμόσογλου», *Ημερολόγιο 2017*, ό.π., σ. 132.

20. Ευ. Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου, «Σχέσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας», ό.π., σ. 130· Στυλιανού Περδίκη, *Οδηγός επισκεπτών Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1997, σ. 18, 20.

21. Στυλιανού Περδίκη, «Ενεπίγραφα αργυρεπίχρυσα αφιερώματα από την Καππαδοκία στην Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης - Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών, *Ψηφίδες. Μελέτες ιστορίας, αρχαιολογίας και τέχνης στη μνήμη της Στέλλας Παπαδάκη - Oekland*, Ηράκλειο 2009, σ. 310, 312.

σκευοφυλάκιο της Μονής, όπου επίσης διαφυλάχθηκαν δύο λειψανοθήκες των ετών 1801 και 1864, που προέρχονται από τη Σμύρνη και την Καπαδοκία, αντιστοίχως²².

Σύμφωνα με σχετική μαρτυρία, οι Μικρασιάτες προσκυνητές συνήθιζαν να ταξιδεύουν για τους Αγίους Τόπους μέσω Κύπρου, διότι έτσι απέφευγαν το δρομολόγιο μέσω Συρίας και τους ληστές, που δρούσαν στα βουνά του Λιβάνου. Οι περισσότεροι αναχωρούσαν από τη Μερσίνα με καράβι και έφθαναν στο λιμάνι της Κερύνειας, από όπου μετέβαιναν αρχικά στις Μονές του Αγίου Παντελεήμονα στη Μύρτου²³, του Αγίου Μάμα στη Μόρφου και του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη, όπως μαρτυρούν σχετικές επιγραφές, κυρίως στα караμανλίδικα, που διασώθηκαν στους τοίχους των εκκλησιών τους²⁴, και ακολούθως στη φιλόξενη Μονή Κύκκου. Στη συνέχεια αναχωρούσαν με καράβι από τη Λεμεσό ή τη Λάρνακα για την Ιόπη της Παλαιστίνης και τα Πανάγια Προσκυνήματα.

Για τον λόγο αυτό υπήρξαν Μικρασιάτες, οι οποίοι με διαθήκη τους κληροδότησαν ποσό χρημάτων στη Μονή Κύκκου σε αντάλλαγμα της φιλοξενίας που τους παρείχετο, όπως ο Σταυρής Χατζηστεφανή από τη Συνασό, το 1788²⁵. Κληροδοτήματα, πιθανόν για τον ίδιο λόγο, άφησαν στη Μονή και άλλοι δύο κάτοικοι της Συνασού, στα μέσα του 19ου αιώνα²⁶.

22. Στυλιανού Περδίκη, «Ενεπίγραφα αργυρεπίχρυσα αφιερώματα», στον τόμο: Πολιτιστικού Ιδρύματος Ιεράς Μονής Κύκκου (έκδ.), *Ιερά Μονή Κύκκου εικόν ανεσπέρου φωτός*, Αθήνα 2010, σ. 446, 453.

23. Γεώργιου Γεωργίου, «Η ένδοξος και ιστορική εν Μύρτου πανήγυρις του Αγίου και Ιαματικού Παντελεήμονος και η εις αυτήν αθρόα προσέλευσις Μικρασιατών Ελλήνων κατά το παρελθόν», *Μόρφωσις* 217-218 (1963) 13-14· Αθανάσιου Παπαδόπουλου, *Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα της Μύρτου*, Μύρτου 1973, σ. 9-11 (πολυγραφημένη έκδοση).

24. Χριστόδουλου Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου*, Λευκωσία 2010, σ. 100-101· Μητροπολίτη Μόρφου Νεοφύτου, «Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή», στην έκδοση: Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου (έκδ.), *Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής*, Αθήνα 2003, σ. 50-52.

25. Κούλλας Ξηραδάκη, «Ένας Συνασίτης κληροδοτεί το 1788 είκοσι γρόσια στην Παναγία του Κύκκου», *Κυπριακός Λόγος* 37 (1975) 25-28.

26. Χρήστου Χατζηιωσήφ, *Συνασός. Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία*, Ηράκλειο 2005, σ. 56-57.

Σχετική με τις επισκέψεις τους αυτές είναι η ακόλουθη αφήγηση Μικρασιάτισσας προσκυνήτριας, η οποία αναφέρει ότι: «Δεν πηγαίναμε [από τη στεριά στα Ιεροσόλυμα], γιατί στη Συρία και τον Λίβανο ήταν όλοι Μουσουλμάνοι. Στον δρόμο συχνά ελήστευαν τα καραβάνια. Ενώ στην Κύπρο, όχι μόνο ταξιδεύαμε ήσυχοι, αλλά οι προσκυνηταί, που περνούσανε για τους Αγίους Τόπους, έβρισκαν φιλόξενη στέγη στα μοναστήρια. Έμεναν όσες μέρες ήθελαν, τους φιλοξενούσαν σαν αδέρφια, ξεκουράζονταν, εφοδιάζονταν με τρόφιμα και πάλι συνέχιζαν τον δρόμο τους με καΐκι από την Κύπρο στην Παλαιστίνη»²⁷.

Αναφορά σε επισκέψεις Μικρασιατών προσκυνητών στη Μονή Κύκκου γίνεται σε πολλά κείμενα του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, όπως για παράδειγμα στην αυτοβιογραφία του μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1865-1900) Σωφρονίου, ο οποίος, το 1845, συναντήθηκε με οικογένεια Τουρκόφωνων Ορθοδόξων από την Αττάλεια, που είχε επισκεφθεί αρχικά τους Αγίους Τόπους και στη συνέχεια τη Μονή Κύκκου²⁸. Την παρουσία τους στη Μονή μνημονεύει επίσης ο Γάλλος αρχιτέκτονας Εντμόν Ντουτουά, κατά την εκεί επίσκεψή του μερικές ημέρες πριν από το Πάσχα του 1862, όπου συνάντησε μεγάλο αριθμό προσκυνητών, που είχαν προσέλθει, για να πανηγυρίσουν καβάλα σε άλογα, γαϊδούρια και μουλάρια. Όπως σημείωσε στο οδοιπορικό του οι Μικρασιάτισσες προσκυνήτριες διέφεραν από τις υπόλοιπες, γιατί είχαν τα μαλλιά τους σε μακριές πλεξούδες, στην κάθε μια από τις οποίες κρεμόταν και ένα χρυσαφικό²⁹.

Παρόμοιες αναφορές γίνονται στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα από ανώνυμο αρθρογράφο του ελληνικού περιοδικού της Λειψίας «Εσπερος»³⁰, τον λόγιο πολιτευτή Γεώργιο Φραγκούδη, ο οποίος σημειώνει ότι οι περισσότεροι κατάγονταν από την

27. Κ. Ξηραδάκη, «Ένας Συνασίτης κληροδοτεί στην Παναγία του Κύκκου», *ό.π.*, σ. 26.

28. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, «Εθναρχικός ρόλος της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου βιοτή», *Κυπριακαί Σπουδαί* 35 (1971) 116-117.

29. Ρίτας Σεβέρη - Lucie Bonato, *Στο ωραιότερο μονοπάτι του κόσμου. Ο Edmond Duthoit και η Κύπρος*, Λευκωσία 1999, σ. 94 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος αι. - 1878)», *ό.π.*, σ. 42, 79].

30. «Η Μονή Κίτιον* εν Κύπρω», *Έσπερος*, 15/27.5.1884 (τ. 4ος, τχ 74ο, σ. 18) [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1878-1899)*, *ό.π.*, σ. 313]. *Σημ. Η Μονή αναφέρεται λανθασμένα στο άρθρο με την ονομασία Κίτιον, αντί Κύκκου.

Αττάλεια³¹, τον συγγραφέα και βουλευτή στην Ελλάδα Κωνσταντίνο Παπαμιχαλόπουλο³² και άλλους. Στον κυπριακό τύπο της εποχής γίνονται αναφορές στη μαζική προσέλευσή τους στη Μονή μέχρι τις παραμονές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και πριν από τις απαρχές των μεγάλων περιπετειών, που έζησε ο Ελληνισμός της περιοχής και που επέφεραν την καταστροφή του. Μία από αυτές αφορά στην πανήγυρη της 8ης Σεπτεμβρίου του 1913, οπότε αναφέρεται ότι ένα πεντάχρονο εκ γενετής τυφλό παιδί από την Αττάλεια ανέβλεψε, μετά την προσκύνηση της Αγίας Εικόνας³³. Όπως τονίζεται, κατά την πανήγυρη αυτή οι προσκυνητές από τη Μικρά Ασία ήταν πολυάριθμοι³⁴.

Σύμφωνα με κείμενο των αρχών του 20ού αιώνα του Κύπριου δικαστικού Αριστοτέλη Παλαιολόγου, πολλοί Μικρασιάτες θεωρούσαν απαραίτητο να συνδυάσουν το ταξίδι τους στους Αγίους Τόπους με επίσκεψη στη Μονή Κύκκου και προσκύνηση της Αγίας Εικόνας, γιατί έτσι το «χατζιλίκι τους καθίστατο τέλειον»³⁵. Παρόμοια μαρτυρία για μετάβαση στη Μονή, ώστε να «συμπληρωθεί» το προσκύνημα των Χατζήδων, διασώζει έγγραφο του Γαλλικού προξενείου, του έτους 1835, που αναφέρεται σε αποβίβαση ομάδας πιστών την Πάφο, από όπου αναχώρησαν για τα βουνά του Κύκκου³⁶. Την επικρατούσα αυτή άποψη

31. Γεώργιου Φραγκούδη, *Κύπρις*, Αθήνα 1890, σ. 502 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Περιηγητές και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1888-1895)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 11 (2016) 321, 344].

32. Κωνσταντίνου Παπαμιχαλόπουλου, «Αι τρεις εικόνες της Παναγίας υπό του Αποστόλου Λουκά», *Σάλπιγξ*, 12.5.1906 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 389].

33. Βλ. *Εφημερίς του Λαού*, 13/27.9.1913 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1912-1920)*, ό.π., σ. 248].

34. Βλ. *Ελευθερία*, 14/27.9.1913 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1912-1920)*, ό.π., σ. 249].

35. Αριστοτέλη Παλαιολόγου, «Η εν Κύπρω Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: Κωνσταντίνου Σκόκου, *Εθνικόν Ημερολόγιον, Χρονογραφικόν, Φιλολογικόν και Γελοιογραφικόν του έτους 1904*, τ. 19ος, Αθήνα 1904, σ. 360 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 327]. Περισσότερα για τις σχέσεις των Μικρασιατών με τη Μονή Κύκκου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Σχέσεις Μικράς Ασίας και Μονής Κύκκου», *Ενατενίσσεις* 13 (2011) 127.

36. Νεοκλή Κυριαζή, «Χολέρας και πανώλους επιδημίας», *Κυπριακά Χρονικά* 8 (1931) 114.

ανάμεσα στους προσκυνητές σημειώνει και ο Ηγούμενος Κύκκου (1948-1979) Χρυσόστομος³⁷, ο οποίος εισήλθε στη Μονή ως δόκιμος το 1907 και είχε προσωπική γνώση των συχνών επισκέψεων σε αυτήν, τόσο των Μικρασιατών, όσο και Ελλήνων από άλλες περιοχές, όπως για παράδειγμα των Αιγυπτιωτών.

Οι τελευταίοι άρχισαν να επισκέπτονται τη Μονή Κύκκου ύστερα από τη συγκρότηση της ελληνικής παροικίας της Αιγύπτου, που πραγματοποιήθηκε στα μέσα περίπου του 19ου αιώνα. Από ό,τι έχουμε υπόψη μας αναφορά σε συστηματική προσέλευσή τους γίνεται για πρώτη φορά από τον Γάλλο περιηγητή Εμίλ Ντεσάμπ, το έτος 1893³⁸. Ο σεβασμός τους, όμως, προς την Αγία Εικόνα και η πίστη τους στις θαυματουργικές ιδιότητές της καταδεικνύεται από αφιερώματα και σχετικές επιστολές, που χρονολογούνται από προηγουμένως. Για παράδειγμα, στις 21 Δεκεμβρίου 1886 ο κάτοικος της Αλεξάνδρειας Νικόλαος Σωμμαρίπας ζήτησε από τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο να προωθήσει στη Μονή Κύκκου κάποιο ανάθημά του και επιταγή, ύψους 20 φράγκων, ώστε να ψαλούν παρακλήσεις επ' ονόματί του³⁹.

Στον σεβασμό των Ελλήνων κατοίκων της Αιγύπτου προς την Αγία Εικόνα συνέτεινε, ανάμεσα σε άλλα, και αριθμός αντιγράφων της, που βρίσκονταν στα τέμπλα Ορθόδοξων ναών της χώρας, με σπουδαιότερο αυτό του έτους 1659, στον ναό του Αγίου Σάββα στην Αλεξάνδρεια⁴⁰. Ακόμη, συνέβαλε και το γεγονός, ότι οι Κύπριοι της Αιγύπτου, οι οποίοι αριθμούσαν αρκετές χιλιάδες και ήταν οργανωμένοι από το 1873 στην «Ελληνική

37. Ηγούμενου Κύκκου Χρυσόστομου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 14.

38. Σταύρου Λαζαρίδη (επιμ.), *Émile Deschamps: Στην Κύπρο τη χώρα της Αφροδίτης*, Λευκωσία 2005, σ. 142 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Περιηγητές και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1888-1895)», *ό.π.*, σ. 332, 359].

39. Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1878-1911)*, *ό.π.*, σ. 17-18 (τα σχόλια), σ. 221 (η επιστολή).

40. Ανδρέα Τηλλυρίδη, «Η Παναγία του Κύκκου στην Αίγυπτο», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 1 (1990) 157-161· Κ. Κωνσταντινίδη, *Η διήγησις της θαυματουργής εικόνας*, *ό.π.*, πίν. 46.

Αδελφότητα των εν Αιγύπτω Κυπρίων»⁴¹, είχαν ως προστάτιδά τους την Αγία Εικόνα και γιόρταζαν με ιδιαίτερες εκδηλώσεις, τόσο στην Αλεξάνδρεια, όσο και σε άλλες πόλεις της Αιγύπτου, την 8η Σεπτεμβρίου, οπότε πανηγυρίζει η Μονή Κύκκου⁴². Ας σημειωθεί ότι η Παναγία του Κύκκου υπήρξε προστάτιδα των Αδελφοτήτων των Κυπρίων της Σμύρνης και του Πίτσμπουργκ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, που ιδρύθηκαν το 1898 και στις αρχές του 20ού αιώνα, αντιστοίχως⁴³, ενώ σήμερα τιμάται ιδιαίτερα από την Αδελφότητα των Κυπρίων Νοτίου Αφρικής, η οποία ιδρύθηκε το 1934⁴⁴.

41. Για την παρουσία των Κυπρίων στην Αίγυπτο, κατά τη διάρκεια των νεότερων χρόνων, βλ. Ευθύμιου Σουλογιάννη, «Έλληνες Κύπριοι στην Αίγυπτο (1826 μέχρι σήμερα)», *Πρακτικά Δευτέρου Κυπρολογικού Συνεδρίου*, τ. Γ', Λευκωσία 1987, σ. 177-200. Ειδικότερα για την Αδελφότητα των Κυπρίων της Αιγύπτου, την ίδρυση και τις δραστηριότητές της βλ. Ελληνικής Αδελφότητος των εν Αιγύπτω Κυπρίων (έκδ.), *Λεύκωμα εορτασμού πεντηκονταετηρίδος 1873-1923*, Αλεξάνδρεια 1924. Επίσης βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Οι Κύπριοι της Αιγύπτου ευεργέτες της Παιδείας και των Κοινοτήτων της Κύπρου», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 33 (2007) 301-329.

42. Για μερικούς τέτοιους εορτασμούς στα τέλη του 19ου - αρχές του 20ού αιώνα βλ. *Νέον Έθνος*, 22/4.10.1895· *Αλήθεια*, 22/4.10.1895· *Ευαγόρας*, 26.9.1896· *Φωνή της Κύπρου*, 26/8.10.1896 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1878-1899)*, ό.π., σ. 250-251, 256-257]· *Φωνή της Κύπρου*, 23/6.10.1906· *Ελευθερία*, 15/28.9.1907· *Φωνή της Κύπρου*, 22/5.10.1907, 17/30.9.1911 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 402-403, 477-480, 650]· *Φωνή της Κύπρου*, 16/29.9.1923· *Ελευθερία*, 27.9.1924· *Πάνταινος*, 11.9.1926 (τ. 18ος, σ. 611) [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1921-1930)*, ό.π., σ. 243, 275, 681-682]· Δ. Γ. Σφήκα, *Κυπριακόν Λεύκωμα*, Κάιρο 1949, σ. 145-148.

43. Ελληνικής Κυπριακής Αδελφότητος Νοτίου Αφρικής (έκδ.), *50 χρόνια 1934-1984*, χ.χ., σ. 9-11. Επίσης βλ. *Πατρίς*, 8/21.7.1920 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1912-1920)*, ό.π., σ. 646-647]· *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 20.7.1927· *Νέον Έθνος*, 23.7.1927 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1921-1930)*, ό.π., σ. 417], αντιστοίχως.

44. Για τη σχέση των Αδελφοτήτων των Κυπρίων Αιγύπτου, Σμύρνης και Νοτίου Αφρικής με τη Μονή Κύκκου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1878-1899)*, ό.π., σ. 86-87.

Ο σημαντικότερος, όμως, παράγοντας, που συνέτεινε στις προσκυνηματικές επισκέψεις των Ελλήνων κατοίκων της Αιγύπτου στη Μονή Κύκκου, ήταν η σχετική εγγύτητα Κύπρου και Αιγύπτου. Για τον λόγο αυτό πολλές εύπορες οικογένειες Αιγυπτιωτών συνδύαζαν ολιγοήμερη διαμονή στα ορεινά θέρετρα του νησιού με επίσκεψη στη Μονή⁴⁵, κυρίως κατά την πανήγυρη της 8ης Σεπτεμβρίου⁴⁶, αλλά και σε διάφορες άλλες ευκαιρίες, όπως για παράδειγμα για τη βάφτιση των παιδιών τους⁴⁷. Ορισμένοι δε από αυτούς, τουλάχιστον μέχρι τον Μεσοπόλεμο, φιλοξενούνταν για κάποιο διάστημα στους ξενώνες της Μονής Κύκκου, εισφέροντας στο παγκάρι το σχετικό, κατά την κρίση τους, αντίτιμο⁴⁸. Στον κυπριακό τύπο των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα γίνεται αναφορά σε αρκετούς επιφανείς Αιγυπτιώτες, όπως για παράδειγμα στον γιατρό Τσάμη από το Κάιρο και τον εκ Βόλου έμπορο Στυλιανό Κούτσικα, οι οποίοι παραθέρισαν με τις οικογένειές τους στη Μονή Κύκκου, το καλοκαίρι του 1907 και του 1908, αντιστοίχως⁴⁹. Ακόμη στη Μονή μετέβαιναν και μέλη οργανωμένων συνόλων, τα οποία επίσης συνδύαζαν θερινές διακοπές και προσκυνηματικές επισκέψεις, όπως οι Έλληνες πρόσκοποι Καΐρου και Πορτ Σαΐδ, οι οποίοι έτυχαν θερμής υποδοχής και φιλοξενίας, τον Αύγουστο του 1931⁵⁰.

45. Βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 26/8.9.1906, 19/2.7.1910 [Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 400-402, 580].

46. Ενδεικτικά βλ. *Ελευθερία*, 14/27.9.1913 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1911-1920)*, ό.π., σ. 249].

47. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονταν και ο εγκατεστημένος στην Αλεξάνδρεια Αλέξανδρος Σαρρής, ο οποίος βάφτισε στη Μονή τη θυγατέρα του. Βλ. *Ελευθερία*, 26/8.8.1914 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1911-1920)*, ό.π., σ. 290].

48. Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1921-1930)*, ό.π., σ. 102.

49. Για τους Τσάμη και Κούτσικα βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 22/5.10.1907· *Σαλαμίς*, 6/19.9.1908, αντιστοίχως [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ. 482, 526].

50. Βλ. *Ελευθερία*, 15.8.1931· *Παρατηρητής*, 21.8.1931 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1931)*, Λευκωσία 2007, σ. 154]. Φωτογραφία τους στη Μονή Κύκκου δημοσίευσε ο Θεοχάρης Σταυρίδης, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στα Βρετανικά Αποικιακά Αρχεία 1930-1939*, Λευκωσία 1999, σ. 616.

Οι Αιγυπτιώτες συνέχισαν να επισκέπτονται συστηματικά τη Μονή Κύκκου μέχρι τις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στη συνέχεια, όμως, ο αριθμός τους ελαττώθηκε σημαντικά, εξαιτίας των νέων κοινωνικοπολιτικών καταστάσεων, που επικράτησαν στην Αίγυπτο και που συνέτειναν στη μαζική έξοδό τους από τη χώρα. Ωστόσο, η ανάμνηση των επισκέψεων αυτών, όπως και των αντίστοιχων των Μικρασιατών προσκυνητών, υπογραμμίζουν την πανορθόδοξη αίγλη της Μονής, λόγω του σπουδαίου θησαυρού που διαφυλάσσει στο καθολικό της, της κατά παράδοση αγιογραφημένης από τον Ευαγγελιστή Λουκά θαυματουργής Αγίας Εικόνας.

Δημοσιεύτηκε: «Η Μονή Κύκκου προσκυνηματικό κέντρο των Ελλήνων κατοίκων της Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου», *Ενατενίσεις* 30 (2018) 116-122.